

Мария ИЛИЕВА

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България

БЪЛГАРСКОТО ЕЗИКОВО СЪЗНАНИЕ МЕЖДУ ДОМ И КЪЩА

Maria ILIEVA

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

BULGARIAN LANGUAGE CONSCIOUSNESS BETWEEN HOME AND HOUSE

The article analyzes the concepts of *home* and *house* in the linguistic consciousness of Bulgarians on the basis of data from dictionary descriptions, free associative experiments and Internet sources, as well as of excerpts from literary texts. The dynamics in the development of the concepts is observed, and lexicographic solutions are offered. The conclusions has a practical application in translation.

Ключови думи: етнопсихолингвистика, концепт, езиково съзнание, културна конотация, словесни асоциации.

Keywords: ethnopsycholinguistics, concept, linguistic consciousness, cultural connotation, verbal associations.

Изследването на езиковото съзнание на носителите на определена култура, която включва и език, може да доведе до изненадващи открития по отношение на базисни концепти, които имат езиков експликатор (дума), съществуващ в голяма част от езиците¹, но показват различие в дълбочина, резултат от допълнителната културна конотация, получена при лексикализирането на думата в конкретния език. Нещо повече – това може да доведе до откриването на нови значения, скрити смисли в обикновени, общоприети и общоосмислени лексикални единици. Анализът на езиковото съзнание разчита на различни емпирични данни – фразеологизми, семантика на лексикални единици, словесни асоциации, но също така и на текстове, продукт на употребата на езика. Еднакво важни от лингвистична гледна точка са, от една страна, литературните образци, произведенията на художествената литература, чиито автори пречупват

¹ Затова не може да бъде отнесен към безеквивалентната лексика.

езиковата употреба през призмата на своя езиков опит и придават нов смисъл на конвенционалните употреби, от друга страна – текстовете, които създава средният носител на езика в непосредственото си ежедневно общуване, регистрирано например в интернет коментарите. Всеки от тези ресурси показва определен ракурс в общата представа, която „материализира“ концептите.

Интересът към концептите КЪЩА и ДОМ е предизвикан от факта, че двете лексеми *къща* и *дом* са запазени в българския език (както и в някои други южнославянски езици), докато в източно- и в западнославянските езици има само едно езиково обозначение (рус. *дом*; укр. *дом*; беларуски *дом*; пол. *dom*; слов. *dom*; чеш. *dům*). Тъй като езикът не търпи абсолютната синонимия, запазването на двете лексеми е сигнал за различия в представите, които ползвателите на езика „виждат“ зад знаковете. Съпоставката с близкородствените езици е достатъчна, за да стане ясно, че при преминаване от една култура в друга, макар и двете да разполагат с един и същ езиков знак, съществува проблемът за избора при превод. А за да се направи адекватен избор специално за българския език, е наложително да се анализират различията между КЪЩА и ДОМ в българското езиково съзнание, което е и задачата на настоящото изследване.

Поставянето на тази задача е мотивирано и от факта, че изследователите на българската картина на света обръщат много сериозно внимание на концепта ДОМ, а малко внимание се обръща на КЪЩА. М. Китанова включва в изследванията си лексемите *къща* и *жилище* (както и някои други обозначения) при анализ на концепта ДОМ (Китанова 2017: 85; Китанова 2018: 56), но не аргументира този подбор. Дали наистина става въпрос за един концепт?

Емпиричният материал за целите на този анализ ще бъде ограничен до следните източници: речникови тълкувания; актуални асоциативни данни по отношение на думите стимули *къща* и *дом*, данни от класическата българска литература и данни от интернет пространството. Посочените източници ни позволяват да сравним установеното, традиционното (речниците, произведения на българската литература от 20. век) с новото, актуалното в представите на българите за КЪЩА и ДОМ (актуални асоциативни данни и интернет източници)². Това дава основание да се смята, че могат да се направят аргументирани изводи за динамиката в развитието на концептите.

Описаният материал показва, че фокусът на това изследване е върху източници от 20. и 21. век. Връщане към историята на думата според нас не се налага, тъй като тя е описана в научната литература. В изследванията си М. Китанова представя кратки исторически бележки във връзка с описанията в речниците (Китанова 2018: 56). Етимологията на двете думи пък е разгледана детайлно от А. Касабова, която посочва, че двете думи имат „общ семантичен корен“ (Касабова 2011).

² Фразеологичните единици и паремии са анализирани в друга статия, която е под печат.

1. РЕЧНИКОВИ ТЪЛКУВАНИЯ на лексикалните обозначения *къща* и *дом*

Всеки етнолингвистичен и културологичен анализ разчита на описанието на семантиката в речникова статия, тъй като то дава представа за установените семи в лексемата (респ. семантични зони в концепта), както и за взаимоотношенията помежду им, процесите на актуалност и на остаряване и др. Изборът на Речник на българския език (онлайн издание на ИБЕ при БАН) при разглеждането на семантиката е определен от факта, че в него описанието е детайлно, разчленено, а следователно позволява най-категорични изводи. Ето какви тълкувания дава Речникът на българския език (РБЕ):

КЪЩА 1. Сграда на един или повече етажи, която служи за жилище; дом. [...] *Родна къща. Частна къща.*

2. Жилището, в което живеят заедно родът, фамилията, семейството; дом. [...] *Чужденец да влезе в българска къща, ще го нахранят, ще го поят, ще му постелят.* Ал. Константинов, БГ, 41.

3. Прен. Близките, които живеят заедно в едно жилище; семейство, фамилия. *Дядо, доколкото може, успокоява къщата, че всяка война има край.* Й. Радичков, ББ, 117. [...]

4. Като бройна единица за семейство, което живее самостоятелно в един дом; домакинство. – *Не е тъй, какът тази година няма да се разхвърля на къща, а на декар.* Й. Йовков, Ж 1945, 25. [...]

5. Само ед. Домакинска работа; домакинство. [...] *Тя [жената] трябва да знае и да управлява къщата и да економисва.* Ступ., 1875, бр. 4, 32.

6. Покъщнината, уредбата в един дом. [...] *Прахосник мари, сватя, разсипник, току да го оставехме, къщата ни щеше да извлече.* Г. Караславов, Избр. съч. II, 453–454. [...]

7. Със съгл. опред. Търговско или производствено обединение, предприятие. [...] *Търговска къща.*

8. Остар. и диал. Помещение в дома, където се намира огнището; кухня. *Одаята над дюкяна се превърна в соба, приправиха до нея къща с огнище, малък пруст, килерче – с една дума стана си цял дом.* Т. Влайков, Съч. II, 257.

ДОМ 1. Жилище на отделно семейство (къща или апартамент). [...] *Помниш ли, помниш ли тихия двор, / тихия дом в белоцветните вишни?* Д. Дебелянов, С, 1946, 86 [...] *Бащин дом.*

2. Близките, които живеят заедно в едно жилище; семейство. [...]

3. Със съгл. и (рядко) несъгл. опред. Държавно, обществено или търговско учреждение с определено предназначение, което обикн. заема отделно помещение или сграда. *В града на първата българска гимназия се отвориха и много нови учебни заведения — икономически техникум, ... пионерски дом с всевъзможни кръжоци и богато обзаведени кабинети.* Й. Радичков и др., ГСП, 117. [...] *Здравен дом.*

4. Сградата, където се помещава това учреждение. [...] *Построиха се детски домове и ясли и много почивни домове.*

5. *Диал.* Покъщнина, домакинство. *В къщи и в собата голо и пусто. Не прилича на други къщи, дето съдя – сичко е пълно с храна, с дом и покъщнина.* Т. Влайков, Съч. II, 3. *Грозната булка дом бере, хубавата – сбор бере.* П. Р. Славейков, БП I, 105.

6. *Остар.* Книж. Династия, род. *Осман, ... родоначалник на царствуюция дом на османлиите, изпърво са прочу с юначеството си като войник.* С. Бобчев, СОИ (превод), 9. [...]

7. *Остар.* Камара, народно събрание, парламент. [...]

Сравнението между семантиката, представена в семантичната структура на двете речникови единици, налага следните изводи:

- Ако изключим значенията, които са маркирани като остарели, в съвременния книжовен език двете думи покриват една и съща семантика: значение 2. на *къща* е еднакво със значение 1. на *дом*; значение 3. на *къща* е еднакво със значение 2 на *дом*; значение 7. на *къща* е еднакво със значение 3. на *дом*; значения 4., 5. и 6. на *къща* се покриват от значение 5. на *дом* (макар да е обозначено като диалектно)³. Единствено първото значение на *къща* остава без точен еквивалент в структурата на речниковата статия за *дом*. Сравнението с останалите славянски езици, където като първо значение се дава именно ‘постройка, сграда’⁴, показва по-пълно съответствие на българската дума *къща* със славянския *дом*.

- Прегледът на устойчивите съчетания с компонент *къща*, респ. *дом*, не показва системност. В тях по-активно традиционно се е използвала лексемата *дом*: *публичен дом, игрален дом, поправителен (изправителен) дом, родилен дом, здравен дом* и др.⁵. Двете лексеми се конкурират в някои случаи, напр. паралелно в РБЕ се посочват *монетна къща* и *монетен дом*; *търговска къща* и *търговски дом*. В последните години обаче се наблюдава активизиране на компонент *къща* при такива двусъставни устойчиви съчетания: *рекламна къща, брокерска къща* и др. Вероятно в някои от съчетанията става въпрос за политическа или манипулативна употреба, която използва позитивната конотация на думата *дом*. За да бъде ефективна тя обаче, в съзнанието на носителя на бъл-

³ Значения 4. и 5. на *къща* са илюстрирани с примери, които пораждаат основателно съмнение дали не би следвало да се маркират като остарели.

⁴ Вж. например <http://www.dict.t-mm.ru/dal/d/dom.html>; <http://www.dict.t-mm.ru/ushakov/d/dom.html>; <https://gufo.me/dict/kuznetsov/%D0%B4%D0%BE%D0%BC>; <http://www.slex.sk/index.asp>; https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=25833&id_znaczenia=4852465&l=6&ind=0; <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=d%C5%AFm&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>; <http://www.slounik.org/search?dict=sbm&search=%D0%B4%D0%BE%D0%BC&x=24&y=7>.

⁵ За активизацията на лексемата *дом* през социалистическия етап от развитието на България вж. Панчев 2013.

гарски език би следвало да съществува разграничение – или като понятийна отнесеност, или като конотация. Речниковите тълкувания не дават достатъчно основание за такова разграничение, затова ще преминем към анализ на словесните асоциации.

2. СЛОВЕСНИ АСОЦИАЦИИ⁶ при стимул *къща* и *дом*

Етнопсихолингвистичните изследвания поставят специален акцент върху анализа на резултатите от свободните асоциативни експерименти при коментирането на езиковото съзнание на носителите на определен език. Н. В. Уфимцева обръща внимание, че резултатите от асоциативните експерименти помагат да се разбере как една или друга култура влияе върху възприемането на обкръжаващата действителност, а също и че асоциативният експеримент позволява анализ на съдържанието на съзнанието на индивида, тъй като го представя чрез външни/ видими езикови средства (Уфимцева 2017: 34).

Съвременните носители на езика правят съществено разграничение между двете представи. Анализът на асоциативното поле на двете думи стимули *къща* и *дом*⁷ налага следните изводи:

1. За думата стимул *къща* *дом* е първата по честота реакция, която се появява в съзнанието на съвременните българи – 16 реакции (19%).

3. Къщата подчертано се интерпретира с конкретни асоциации: *двор, покрив, тухла, конструкция, сграда, крепост*⁸, *врата, шкаф, легло, градина, маса, бор*. В асоциативното поле на *къща* са и домашните любимци – *куче* и *котка*. Що се отнася до членовете на семейството – в асоциативното поле присъства само *семейство* като общност (6%). Единственият член на семейството, който е регистриран с отделна асоциация, е *тъща*. Тук обаче става въпрос повече за асоциация по звучене, отколкото за връзка с обитателите на пространството. Общо конкретните асоциации представляват 31% от наблюдаваните асоциативни данни.

3. Към *къща* атрибутивно се приписват следните признаци: *модерна, китна, каменна, родна, красива, добре обзаведена, стара, голяма, бедна*. С изключение на *родна*, останалите качества се свързват изключително с постройката, сградата. Къщата се представя описателно, с външна гледна точка към нея.

⁶ Подробен анализ на словесните асоциации на българите при стимул *дом* в съпоставка със словесните асоциации на носителите на руски и на полски език по други асоциативни данни вж. в Илиева 2020.

⁷ Данните са от анкета със студенти от СУ „Св. Климент Охридски“, направена за целите на това изследване в началото на 2020 г. със съдействието на проф. Андреана Ефимова, на която изказвам сърдечни благодарности.

⁸ По отношение на *крепост* може да се обсъжда доколко тази асоциация е свързана с конкретната представа за защитено пространство и доколко тя се опира на прецедентен текст (Моят дом е моята крепост).

4. Абстрактните представи, асоциирани с *къща*, са уют, спокойствие, амбиция, живот, простор, стабилност, сигурност, топлина и представляват общо 19% от наблюдаваните асоциативни данни. Ценностно ориентирани обаче са само част от тях.

За думата стимул *дом* актуалните данни показват следното:

1. Първа по честота реакция е *семейство* (37%). Едва след това идва *къща* (12%).

2. Конкретните асоциации, чрез които се интерпретира ДОМ, са *покрив, море, жилище, легло*.

3. Прави впечатление, че в асоциативното поле на *дом* присъстват членовете на семейството *мама, майка, баща, деца*, както и обобщаващата дума *род*. Липсват асоциации с домашни любимци.

4. Голяма група са асоциациите с имена на населени места: *София, Слатина, Горна Оряховица, Варна*.

5. Асоциациите, които приписват атрибутивно признаци към *дом*, са едва 2 – *чист* и *добре обзаведен*.

6. Абстрактните асоциации, свързани с думата стимул *дом*, са уют, спокойствие, сигурност, топло, топлина, хармония, закрила, любов, родно. Общо те представляват 25% от реакциите. Всички имат позитивна ценностна конотация.

Сравнението на тези данни показва, че ДОМ се свързва с родното пространство (според нас асоциациите топоними също подкрепят такава теза), с отношенията между членовете на семейството, с духовното преживяване като интимност и топлина. КЪЩА е с неутрална културна конотация, тя е материалното, външната обвивка, конкретното, към което респондентите поглеждат отвън, описателно и с безразличие. Затова в асоциациите тя се представя най-често чрез парадигматични връзки между цялото и съставните му части (*покрив, тухла, врата, маса, шкаф*). Тези асоциации са ограничени при ДОМ.

3. КЛАСИЧЕСКИ ЛИТЕРАТУРНИ ТЕКСТОВЕ

За да се анализира традиционната представа за дом, респ. за къща, бяха направени проби в текстове от българската литература на 20. век – творби на Й. Йовков, Елин Пелин и Чудомир. Предварителната теза е да се потърси в текстовете на класиците на българската литература разликата, регистрирана в асоциациите на съвременните носители на езика. Към подобно предположение насочва в изследванията си М. Китанова, която коментира развитието на сюжета в повестта „Гераците“ по следния начин: „В своята повест Елин Пелин представя традиционното виждане за дома и семейството. Примерите от повестта „Гераците“ показват, че *къщата/ домът* е място, в което живее заедно и голямо семейство. В нея в началото на повестта има ред, „любогрейна топлина“ и уют. Тази къща, оградена с висока бяла ограда, прилича на крепост (кале). В дома най-възрастната жена (баба Марга) е пълна господарка.

Тя поддържа „мекия домашен покой“ и „строгия ред“. След нейната смърт обаче изчезват много бързо редът, спокойствието и топлината. Това разрушава семейството и защитеното пространство, наречено дом. Домът от крепост се превръща в дом на разрухата“ (Китанова 2018: 70). Виждаме, че авторката използва думите *дом* и *къща*, като ту ги поставя в отношение на равнозначност, ту подчертава разликите между тях. Затова ще започнем с коментар за употребите на тези думи в повестта „Гераците“.

В повестта Елин Пелин използва 19 пъти думата *къща* и само 6 пъти думата *дом*. Очакванията, че контекстът различава преднамерена употреба на двете думи, не се оправдават. Въпреки че един от основните проблеми в повестта е наименуван от интерпретаторите „домът на раздялата в повестта „Гераците“, Елин Пелин не влага подобно съдържание в думата *дом*. Ето контекста на употреба на *дом*:

1. *Ако беше си **дома** Павел – мислеше старият Герак, – тая работа нямаше да бъде така, но кой знае...*

2. *Дядо Йордан беше купил двора му, който беше до неговия, и една-две нивици, що имаше, па беше го прибрал у **дома**, да му помага, колко може, и да не мре от глад на старини.*

3. *Селяните полека-лека се разотидоха по **домовете** си.*

4. *Като че не парите на стареца, а честта на целия **дом** беше открадната.*

5. *Вражда и обида пълнеха **дома** и тежаса на душите.*

6. *Тя едвам можеше да донесе пълни менци от чеимата до **дома**, ако не си починеше по пътя.*

От всичките 6 употреби на *дом*, единствено в 4. виждаме недвусмислено значение ‘семейство’. С такова значение обаче Елин Пелин използва и думата *къща* (*Когато ти си весел, татко, цялата **къща** е весела!*).

Пробите в творчеството на Й. Йовков („Старопланински легенди“) показват придържане към употребата на наименованието *къща* (45 употреби), като има четири примера, където *дом* е употребено в устойчив израз у *дома си* (*да се прибере*)⁹.

В разказите на Чудомир (292 с.) *къща* е употребена 75 пъти, а *дом* едва 13 пъти. В разказите присъства и устойчивото съчетание у *дома (си)*, в което обаче не можем да проследяваме развитие на значението на компонентите именно поради неговата възпроизводимост и устойчивост. Същото се отнася за еднократно употребените устойчиви изрази *детски дом* и *божи дом*. Затова тук ще бъдат разгледани останалите примери.

1. *Девет години сама жена, сама кукувица, **дом** въртя и му се надява...*

2. *Пази се, майка, пази се **дом** и род да не зачерниш с тоя пусти загорец!*

3. *Изгори ми душищата – рекъл и хукнал към **дома** му.*

⁹ Беше проучена и повестта „Земляци“, в която се оказва, че двете думи не се срещат, затова беше изключена от статистическите данни.

4. *Значи, саминка си **дома**.*

5. *Спряхме пред **дома**, заобиколиха ни близки, роднини, че писък, че рев – не ти е работа!*

6. *Изтупаха си всички праините крачоли, закопчаха се, подредиха се, председателят ги строи по двама и поеха към **дома** на покойния.*

7. *Не стига, дето игра кючек със забучена метла отзад, но без да се съобрази в чий **дом** се намира,*

8. *...завъди **дом** и челяд и стана човек за почит в чаршията.*

9. *Кой знае коя **къща** ще изгорите и кой **дом** ще разплачете.*

10. *...насочи се към **дома** си и криволичейки, потъна в тъмнината.*

11. *В собствения едноетажен **дом**, построен на заграбено място, на бай Митя Могилков, дългогодишен прошенписец и ходатай, от една седмица бе обявена пълна мобилизация.*

12. *Ти смееш да внасяш под покрива на моя **дом** подобен парцал!*

13. *...забързал надолу към **дома** си да му ги отържи бабата за вечеря.*

От гледна точка на анализирания тук проблем интерес представлява пример 10., в който Чудомир недвусмислено разграничава *дом* и *къща*, като 'семејство' и 'сграда'. Също така в примери 2. и 9. *дом* е синоним на *семејство*. В останалите случаи *дом* е синоним на *къща*. Не се наблюдава последователно предпочитание към едната или към другата дума в определен различителен контекст.

В нито един от примерите обаче при интерпретацията на *дома* не се намира връзка с любовта, с интимността, с еталонните отношения между членовете на семејството, каквато разлика е видима при анализа на словесните асоциации.

Тези статистически данни поставят някои въпроси. Дали разделянето на двата концепта не се е появило по-късно в езиковото съзнание на българите, затова и не е отразено все още в тълковните речници. Вероятно това разделяне е резултат от естествения стремеж на езика да специализира семантично абсолютните синоними (каквито се оказват *дом* и *къща* в определен период от развитието на езика). В наблюдаваните текстове на класиците от 20. век (общо близо 600 страници) осмисляне на *ДОМА* като нещо различно от *КЪЩА* не се открива.

4. ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

В отговор на поставения въпрос пристъпваме към анализ на коментари в интернет пространството, които представят актуалната гледна точка на носителите на българския език чрез употребата на съответните лексеми в контекст. Това позволява да се проследи конвенционалната семантика, която носителите на езика изразяват непреднамерено, както и да се отделят определени културни константи.

В интернет изобилства от примери за различието между двете значения. На първо място, правят впечатление заглавия и рекламни послания, които раз-

читат на „превърщането на къщата/ жилището в дом“ (7 лесни начина да **превърнете къщата в дом** (<https://idei.bg/saveti/7-lesni-nachina-da-prevarnetekashтата-v-dom/>); *Любовта е тази, която прави от къщата дом, от работата вдъхновение и от парите изживяване.* (Фейсбук пост); *Мъжът строи къщата, жената прави от къщата дом* (<http://cil.bg/blog/2012/07/21/domut/>); *10 детайла, с които да превърнем жилището си в дом* (<https://momichetata.com/momicheshki-taini/10-detajla-s-koito-da-prevrnem-zhilishheto-si-v-dom>). За да се осъществи тази трансформация, коментиращите прилагат различни дескрипции, чрез които уточняват представата за ДОМ. В такъв случай лексемата *дом* се оказва в контекст на *спокойствие, сърцето ми, уют, скъпи спомени, семейство, деца, приятели, преживявания, покой, комфорт, ценност, усещане, хубаво, топло, да бъдем себе си* и др., които оформят рамката, в която се тълкува самата представа. Всичко това показва консолидиране на значението на *дом* около нематериалното. Като аргумент ще приведем няколко примера от различни сайтове и блогове.

А. *Разбрах, че домът е там, където се чувстваме защитени, където ни е хубаво и топло, където сме обичани и около нас са тези, които ние обичаме. Където имаме своя кът, отрупан с нашите неща. Разбрах, че домът е единствено там, където имаме възможността да бъдем себе си.* (<http://cil.bg/blog/2012/07/21/domut/>)

Б. *Домът е (според мен) многозначна дума, но преди всичко е необходимост за спокойствието на всяко живо същество. За мен домът е там, където е сърцето ми. С уважение – Литатру!* (<http://leonleonovpom2.blog.bg/history/2016/07/08/dom-kyshta-povod-za-razmisyl.1463279>)

В. *Има голяма разлика между “жилище” и “дом”, нали, момичета? Жилището – било то апартамент, къща или нещо по-необичайно – е просто помещение, изидано с тухли, бетон, стомана и дърво, докато домът е мястото, където живеем, където отглеждаме децата си и създаваме скъпи спомени със семейството и приятелите си.* (<https://momichetata.com/momicheshki-taini/10-detajla-s-koito-da-prevrnem-zhilishheto-si-v-dom>)

Г. *“У дома” не е място, а чувство – за защитеност, за цялост, за единение и сливане едновременно. [...] Пробвайте да опишете усещането си “у дома” и ще пристигнат думи като покой, уют, комфорт (на английски значи и утеха), огнище, крепост, пристан, тил, гнездо... Аз го преживявам като убежище – място за бягство надълбоко в себе си. [...] Домът е и личният ни сериал, история с продължения, маркирала различните етапи в биографията ни.* (<https://www.jenatadnes.com/tema-na-broia/u-doma-u-sebe-si/>)

Д. *Дом – основна ценност за повечето от нас. Крепост, към която се връщаме изморени след работа. Същото е и заномадите с тази разлика, че за тях домът не означава къща. Абстрактно е. Когато те се изморят, не спират, а тръгват. Отмората за тях е в новото начало. А домът е усещане.* („Темата на Нова“, 13 юни 2020)

Тези изказвания и коментари, макар и ненаучно, се обединяват в общото търсене на представата за ДОМ извън материалната сграда – в уютта, интимността, възможността да бъдеш себе си, подкрепата, които традиционно свързваме с представата за семейни отношения. Опитът на средния носител на езика да обясни разбиранията си, е съотнесен към резултатите, които показва анализът на непреднамерените словесни асоциации.

ИЗВОДИ:

1. Ако традиционно можем да говорим за един концепт ДОМ, то съвременните данни говорят за постепенното отделяне на два концепта ДОМ и КЪЩА. Разграниченията между двата концепта се задълбочават, като това се отразява в употребата на двете назоваващи ги лексеми.

2. Концептът КЪЩА се оформя около основно значение ‘постройка, сграда’, интерпретирано чрез конкретни представи и при метонимичното осмисляне като *тухли, стени, покрив* и др., и чрез синтагматиката в дескриптивните атрибутивни съчетания, включващи прилагателните имена *модерна, каменна, красива, добре обзаведена* и др., което съответства на основното значение на лексемата *дом* в източните и западните славянски езици.

3. За концепта ДОМ се наблюдава развитие от конкретно към абстрактно осмисляне¹⁰. Домът е интимното пространство за всеки човек, където той може да бъде себе си. Домът се свързва с идеала за отношенията в прототипното семейство (майка, баща и деца) – любов, спокойствие, сигурност, защита, уют. Това значение следва да се обозначи като първо в лексикографските описания на лексемата *дом*.

4. Съществено различие между двата концепта според нас е и ракурсът, от който ги осмисля съвременният интерпретатор – при КЪЩА гледната точка е външна, интерпретаторът **описва**; при ДОМ гледната точка е вътрешна, интерпретаторът **преживява**.

Метафоричното обобщение на тези изводи би изглеждало така: ***Къщата е тялото, а домът е духът, който дава живот на това тяло.***

Направените изводи предлагат преосмисляне на речниковите тълкувания и са от съществено значение при превода от и на български език.

ЛИТЕРАТУРА// BIBLIOGRAPHY

Илиева 2020: *Илиева, М.* Българският концепт ДОМ на славянски асоциативен фон. – Проглас. Т. 29, бр.1, с. 7–14. [**Илиева 2020:** *Ilieva, M.* Balgarskiyat kontsept DOM na slavyanski asotsiativen fon. – Proglas. T. 29, br.1, s. 7–14.] Online: <http://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/vol29/iss1/2>

¹⁰ Анкета с млади носители на езика предложи следния отговор: „Къщата е сграда, тухли. Домът не е задължително да е място. То е нещо вътре в мен“.

Касабова 2011: *Касабова, А. Домът и къщата.* [Kasabova 2011: Kasabova, A. Domat i kashtata.] Online: http://ebox.nbu.bg/hometext12/view_lesson.php?id=10 (1.07.2020)

Китанова 2017: *Китанова, М. Концепт ДОМ сквозь призму анкетных данных.* – В: Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych. Iwona Bielińska-Gardziel, Małgorzata Brzozowska, Beata Żywicka (red.). Przemysł 2017, s. 81 – 91. [Китанова 2017: Kitanova, M. Kontsept DOM skvoz' prizmu anketnyh dannyh. – In: Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych. Iwona Bielińska-Gardziel, Małgorzata Brzozowska, Beata Żywicka (red.). Przemysł 2017, s. 81 – 91.]

Китанова 2018: *Китанова, М. Представата за дома в българската езикова картина на света.* – В: Известия на Института за български език. Т. XXVII, 2014, с. 54 – 75. [Китанова 2018: Kitanova, M. Predstavata za doma v balgarskata ezikova kartina na sveta. – In: Izvestia na Instituta za balgarski ezik. Т. XXVII, 2014, s. 54 – 75.] Online: <http://ibl.bas.bg/izvestiya/wp-content/uploads/2018/06/IZVESTIA-IBE-XXVII-54-75-Kitanova.pdf> (17.02.2020)

Панчев 2013: *Панчев, I. Културните концепти „труд“ и „дом“ като част от концептосферата на социалистическия период на развитие в България.* – В: Компаративни дослідження слов'янських мов і літератур. Випуск 22. с. 123–129. [Panchev 2013: Panchev, I. Kulturnite kontsepti „trud“ i „dom“ като chast ot kontseptosferata na sotsialisticheskia period na razvitie v Balgaria – In: Komparativni doslidzhennya slov'yans'kih mov i literatur. Vîpusk 22. s. 123–129.] Online: kdsms_2013_22_18.pdf (08.06.2017)

РБЕ: *Речник на българския език.* София: Изд. на БАН. / [RBE: Rechnik na balgarskiya ezik. Sofia: Izd. na BAN.] Online: <http://ibl.bas.bg/rbe/> (16.02.2020)

Уфимцева 2017: *Уфимцева, Н. В. Этнопсихоллингвистика как раздел теории речевой деятельности.* – В: (Нео)психоллингвистика и (нео)лингвокультурология: новые науки о человеке говорящем. В. В. Красных. (ред.). Москва: Гнозис, с. 21 – 96. [Ufimceva 2017: Ufimceva, N. V. Jetnopsiholingvistika как razdel teorii rechevoj dejatel'nosti. – In: (Neo)psiholingvistika i (neo)lingvokul'turologija: novye nauki o cheloveke govorjashhem. V. V. Krasnyh (red.). Moskva: Gnozis, s. 21 – 96.]

Ексерпирана литература

Елин Пелин. Гераците. Online: <https://chitanka.info/text/5624-geratsite> (24.06.2020)

Й. Йовков. Земяци. Online: <https://chitanka.info/book/519-zemljatsi> (24.06.2020)

Й. Йовков. Старопланински легенди. Online: <https://chitanka.info/book/522-staroplaninski-legendi> (24.06.2020)

Чудомир. Избрани разкази. Online: <https://chitanka.info/book/268-izbrani-razkazi> (24.06.2020)